

תוכן עניינים

מפגש מס' 1 5

יסודות דיני הלוואה

מפגש מס' 2 15

יסודות הלכות ריבית

מפגש מס' 3 27

הלכות ריבית – בדרך הלוואה, מקח וממכר, שכירות

מפגש מס' 4 41

הלכות ריבית – עיסקא והיתר עיסקא

מפגש מס' 5 53

הלכות שכנים – פתיחת עסק או מקום לימוד שגורמים רעש בבנין מגורים

מפגש מס' 6 63

השגת גבול במסחר

מפגש מס' 7 73

השגת גבול במסחר (המשך) ודיני זכויות יוצרים

מפגש מס' 8.....83

קצת מיסודות דיני קניין

מפגש מס' 9.....95

אונאה במקח וממכר

מפגש מס' 10.....107

אונאת דברים וגניבת דעת

מפגש מס' 11.....119

מקח טעות

מפגש מס' 12.....131

המשך דיני מקח טעות

יסודות דיני הלוואה

חושן משפט סימן צז סעיפים א-ו

מצות עשה מן התורה להלוות

המקור בתורה עם פירוש חז"ל:

נאמר בתורה¹ "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה לא תשימון עליו נשך". ואמרו חז"ל במכילתא² "רבי ישמעאל אומר: כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ מזה ועוד שנים. ואם תקריב מנחת בכורים³ – חובה (שאינן הכוונה אם תקריב מלשון אפשרות אלא הכוונה היא כאשר תקריב)... ואם מזבח אבנים תעשה לי⁴ – חובה... אף כאן אתה אומר אם כסף תלוה – חובה ולא רשות. אתה אומר חובה, או אינו אלא רשות? כשהוא אומר⁵ העבט תעביטנו – חובה ולא רשות".

בשו"ע הרב⁶ ביאר שאין הכוונה שרק על ידי עבוט (משכון) חייב להלוותו, אלא אפילו ללא עבוט חייב להלוותו, שהרי יש מצוה אפילו ליתן מתנת חנם (צדקה). לדבריו: ישנה ראייה ברורה לכך ממה שנאמר בתורה לגבי שמיטת כספים בשנת השמיטה⁷ "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו...". וישנו דין שהלוואה על משכון אינה נשמטת בשנת השמיטה, ונמצא אם כן שמה שהתורה הזהירה שלא להמנע מלהלוות לפני שנת השמיטה הוא בהלוואה ללא משכון

1. שמות כב כד.

2. תחילת פרשה יט.

3. ויקרא ב יד.

4. שמות כ כב.

5. דברים טו ח.

6. הלכות הלוואה סעיף א.

7. דברים טו ט.

(שהרי בהלוואה עם משכון שאינה נשמטת אין הבדל אם נותן את ההלוואה לפני השמיטה או בזמן אחר) – הרי שאנו מצווים להלוות אפילו הלווה אינו נותן משכון, ומה שהתורה אמרה "העבט תעביטנו" הכוונה היא שאם העני מתבייש לקבל הלוואה – אומרים לו הבא משכון כדי לגרום לו שלא יתבייש.

עוד אמרו חז"ל בגמרא בבא מציעא⁸ (עם פירוש רש"י בסוגריים) "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך, עמי ונכרי (ישראל ונכרי שבאים ללוות) – עמי קודם, עני ועשיר – עני קודם⁹ (אבל בכל אופן ישנה מצוה להלוות אפילו לעשיר הנצרך לכך לפי שעה¹⁰), ענייך (קרובי משפחתך) ועניי עירך – ענייך קודמים (שנאמר בפסוק הנ"ל "עמך" והיינו הקרובים לך), עניי עירך ועניי עיר אחרת – עניי עירך קודמים" (שהם יותר בגדר "עמך" מאשר עניים אחרים).

הגמרא מוסיפה "אמר מר: עמי ונכרי עמי קודם – פשיטא! (שהרי ישראל הוא יותר בגדר "עמך" מאשר הנכרי, ומדוע יש צורך במילה מיוחדת בפסוק ["עמי"] להקדים את הישראל?)." אמר רב נחמן אמר לי הונא: לא נצרכא דאפילו לנכרי בריבית ולישראל בחנם". כלומר המילה "עמי" מלמדת אותנו חידוש נוסף, שהנכרי אינו חלק מהמצוה האמורה בפסוק שלא תהיה לו כנושה ולא תשימון עליו נשך, אלא מותר להלוות לנכרי בריבית (ויש מהראשונים הסוברים שאפילו מצוה להלוות לו בריבית), והפסוק מלמדנו שכאשר הנכרי בא ללוות בריבית והישראל ללא ריבית – מצוה עלינו להקדים את הישראל על אף שאנו מפסידים את הריבית¹¹.

לשון השו"ע (סעיף א):

על פי הנ"ל כתב השו"ע: "מצות עשה להלוות לעניי ישראל, והיא מצוה גדולה יותר מהצדקה (כיון שבהלוואה יש פחות בוושה למקבל, ועל ידי ההלוואה מסייע לו שלא להגיע להיות ממקבלי צדקה ולעמוד על רגליו בכוחות עצמו, וגם צערו של אדם המסתתר שרוצה להעזור לפי שיתגלה עונו ברבים ויתבזה – גדול יותר מצערו של מי שכבר התגלה עונו ברבים ופושט ידו לקבל צדקה¹²). וקרובו עני קודם לעניים אחרים, ועניי עירו קודמים לעניי

8. דף עא א.

9. התורה הדגישה "את העני עמך", להקדים עני לעשיר, כיון שלולי ציווי זה היו רוב האנשים מעדיפים לקיים את מצות הלוואה לעשירים, שבהלוואה לעשירים יש יותר ביטחון שהכסף יוחזר, וגם יש יותר סיכוי לקבל על כך טובה תחת טובה בעתיד.

10. כך למדו ממה שנאמר בפסוק "אם כסף תלוה את עמי", ומשמע שממעט רק נכרי (סמ"ע ס"ק א) (ומה שנאמר לאחר מכן "את העני עמך" הוא רק לענין דין קדימה).

11. וזאת אפילו אם הישראל הוא עשיר וצריך לפי שעה את ההלוואה לפרנסתו ודי מחסורו (מה שאין כן אם צריך את ההלוואה למשא ומתן ותוספת ריווח, שאז אינו צריך להקדימו על פני הנכרי, שהרי גם הלוואה לנכרי בריבית היא השקעה של משא ומתן, והריווח של בעל המעות קודם לריווח שחבירו מעוניין להרויח) (שו"ע הרב סעיף א).

12. ראה ספר המצוות לרמב"ם מצוה קצז, טור, סמ"ע ס"ק ב.

עיר אחרת. ואפילו עשיר שצריך להלוות – מצוה להלוותו לפי שעה, ולהחזירו אף בדברים, וליעצו עצה ההוגנת לו".

סיכום דין קדימה:

מדברי הגמרא והשו"ע עולה שישנם שלשה כללים בדיני הקדימה לנתינת הלוואה (ובכלל לגמילות חסדים). לקמן פירוט הכללים עם תוספת פרטים וחילוקים מספר אהבת חסד לחפץ חיים¹³.

- א. עני קודם לעשיר. ובאופן פרטני יותר כל מי שנצרך יותר קודם למי שנצרך פחות.
 - ב. קרוב משפחה קודם לרחוק. ובאופן פרטני יותר כל הקרוב קרוב קודם, ולכן הורים קודמים לבנים גדולים, בנים גדולים קודמים לאחים, אחים קודמים לדודים, דודים קודמים לבני דודים.
 - ג. עניי עירו קודמים לעניי עיר אחרת. ובאופן פרטני יותר עניי שכונתו קודמים לעניי משכונה אחרת בעיר, ושכן שגר קרוב אליו קודם לשכן שגר יותר רחוק.
- הטעם לכך שכל אחד צריך להקדים את קרוביו ושכניו הוא משום שאנו רוצים לוודא שלא נותר אדם הזקוק לעזרה שלא מודעים אליו, ומאחר שהחברה האנושית בנויה ממעגלים חברתיים של משפחה וקהילה ומקום מגורים – נצטיינו בתורה לשים לב קודם כל למצבם של הקרובים והשכנים, ואם כל אחד ינהג כך – נוכל להיות בטוחים שדואגים לכל מי שזקוק לעזרה.
- פירטנו שלשה כללים: א. רמת הנצרכות. ב. קרבת משפחה. ג. קרבת מקום. במקרה שיש התנגשות בין כלל אחד למשנהו, הסדר הוא שכלל א' קודם לכלל ב' וכלל ב' קודם לכלל ג', כגון אם קרוב משפחה שגר בעיר אחרת מבקש הלוואה ושכן מבקש הלוואה ויש באפשרותינו להלוות רק לאחד מהם – יש להקדים את הקרוב משפחה (שקרבת משפחה חזקה יותר משכנות והוא יותר בגדר "עמך"), ואם אדם שנצרך יותר ואדם שנצרך פחות מבקשים הלוואה – יש להקדים את הנצרך יותר אף על פי שהשני קרוב ושכן.

13. חלק א פרק ו א-ד.

איסורים שונים בקשר למצות הלוואה

איסור על המלוה "לא תהיה לו כנושה" (סעיף ב):

בגמרא במסכת בבא מציעא¹⁴ "כי אתא רב דימי אמר: מנין לנושה בחבירו מנה ויודע שאין לו, שאסור לעבור לפניו? תלמוד לומר לא תהיה לו כנושה" (ממה שהזהירה תורה לא להיות "כנושה" אנו לומדים שהאיסור הוא לא רק נושה ממש אלא אפילו "כנושה"¹⁵).

שו"ע: "אסור לנגוש את הלווה לפרוע כשיודע שאין לו, ואפילו להראות לו אסור, מפני שהוא נכלם בראותו למלוה ואין ידו משגת לפרוע".

איסור על הלווה לא לכבוש בידו ממון חבירו (סעיף ג):

נאמר בספר משלי¹⁶ "אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך".

שו"ע: "אסור ללווה לכבוש ממון חבירו, ולומר לו לך ושוב ומחר אתן, ויש איתו" (יש לו אפשרות לפרוע ובכל זאת דוחה את המלוה).

איסור על הלווה שלא להוציא את הכסף על מותרות (סעיף ד):

אמרו חז"ל במשנה במסכת אבות¹⁷ "איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם?... רבי שמעון אומר הלווה ואינו משלם, אחד הלווה מן האדם כלווה מן המקום ברוך הוא, שנאמר¹⁸ לזה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן".

על פי זה כתב הרמב"ם¹⁹, והובא להלכה בשו"ע: "אסור ללווה לקחת הלוואה ולהוציאה שלא לצורך ולאבדה עד שלא ימצא המלוה ממה לגבות חובו, ואם עושה כן נקרא רשע. וכשהמלוה מכיר את הלווה שהוא בעל מדה זו – מוטב שלא ללוותו ממה שילוהו ויצטרך לנגשו אחר כך, ויעבור בכל פעם משום לא תהיה לו כנושה".

14. דף עה ב.

15. שו"ע הרב סעיף ב.

16. תהלים ג כח.

17. פרק ב משנה ט.

18. לז א.

19. מלוה ולווה פרק א הלכה ג.

הסמ"ע²⁰ ביאר שאפילו אם הלווה אינו מתכוין לאבד את הכסף בידים אלא רק מוציאו שלא לצורך גדול – נחשב כמי שלוקח הלוואה לאבדה ואסור. ובשו"ע הרב²¹ הלשון היא "שלא לצורך עסק פרנסתו".

כלומר אסור לקחת הלוואה לצרכים שהם בגדר מותרות, שמא לאחר מכן לא יוכל להחזירה, שכן בכל הלוואה ישנו סיכון מסויים שמא הלווה לא יוכל להחזיר את הכסף, והתורה ציוותה עלינו להכניס עצמנו לסיכון זה כדי לעזור לחבר לעמוד על רגליו ולהתקיים, אבל התורה לא ציוותה עלינו להכניס עצמנו לסיכון זה כדי לעזור לחבר לקנות מותרות. ומסתבר שאפילו אם הלווה משוכנע שיוכל להחזיר את החוב – אסור לו להשתמש בהלוואה לצורך מותרות, אלא אם כן קיבל רשות מהמלוה (הגדרת מותרות תלויה בתקופה ובחברה שאליה משתייכים המלוה והלווה. דברים שיש כיום לכל אדם, כמו מקרר או תנור – בוודאי אינם נחשבים מותרות. ואם הלווה מסופק לגבי דבר מסויים – טוב שיאמר במפורש למלוה שרוצה לקנות בכסף את אותו הדבר).

איסור על בית דין לרחם על הלווה (סעיף ה):

נאמר בתורה²² "לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון". ופירשו חז"ל בספרי²³ "שמא תאמר הואיל ועני זה עשיר זה מצווה לפרנסו – אזכנו ונמצא מתפרנס בנקיות, תלמוד לומר: כקטן כגדל תשמעון".

שו"ע: "אם בא המלוה לבית דין למשכן ללווה או ליפרע ממנו – יש לבית דין לעשות לו דין, ולא יאמרו פלוני עני ואין לו ופלוני עשיר ואין צריך לו, אלא אין מרחמים בדין".

איסור על המלוה ליטול משכון שלא בשעת ההלוואה (סעיף ו):

נאמר בתורה²⁴ "כי תשה ברעך משאת מאומה לא תבא אל ביתו לעבט עבטו. בחוץ תעמד והאיש אשר אתה נשה בו יוציא אליך את העבוט החוצה".

ובמשנה במסכת בבא מציעא²⁵ "המלוה את חבירו (והגיע זמן הפירעון ולא פרעו) – לא ימשכנו אלא בבית דין, ולא יכנס לביתו ליטול משכוננו, שנאמר בחוץ תעמד".

בגמרא שם "אמר שמואל: שליח בית דין מנתח נתוחי – אין, אבל משכוני – לא".

20. ס"ק ה.

21. סעיף ה.

22. דברים א יז.

23. פרשת דברים פרשה יז.

24. דברים כד י"א.

25. דף קיג א.

רש"י פירש שכוונת שמואל לומר שמה שאמרו במשנה "ולא יכנס לביתו ליטול משכנו" מתייחס אפילו לשליח בית דין, שאין לו רשות להכנס לבית של הלווה ליטול משכון ("משכוני – לא"), אלא רשאי ליטול ממנו משכון רק בשוק, והיינו שאם שליח בית דין רואה את הלווה בשוק אוחז דבר מסויים – רשאי לנתקו ממנו ("מנתח נתוחי") וליטלו וליתנו למלוה.

הרא"ש²⁶ הקשה על פירוש רש"י: הרי פריעת בעל חוב מצוה היא, והדין הוא שכופים על מצות עשה, וכיצד אפשר לכפות את הלווה לפרוע אם האפשרות היחידה לנטילת משכון היא רק במקרה ששליח בית דין רואה אותו בשוק אוחז דבר מסויים?

לאור זאת הציע הרא"ש שני פירושים אחרים: א "מנתח נתוחי" היינו ששליח בית דין מושך את הלווה ומכריח אותו להכנס לביתו ולהוציא ממנו משכון וליתנו לשליח בית דין שמחכה בחוץ. ב במקרה ששליח בית דין נוטל חפץ מן הלווה בתורת פירעון (ליתנו למלוה במקום הכסף שמגיע לו) – רשאי השליח אפילו להכנס לבית הלווה וליטול, ושמואל דיבר במקרה שאינו נוטל בתורת פירעון אלא רק בכדי שהמלוה יהיה בטוח במעותיו (שבזה האפשרות היחידה היא ששליח בית דין פוגש את הלווה בשוק ונוטל ממנו)²⁷.

הרמב"ם²⁸ כתב שלמלוה אין רשות לקחת משכון מיד הלווה עד שיתן לו הלווה מדעתו, ואילו שליח בית דין רשאי לקחת משכון מיד הלווה בזרוע וליתנו למלוה.

שו"ע: "אם בא למשכנו שלא בשעת הלוואתו – לא ימשכנו הוא בעצמו, שאם משכנו הוא בעצמו עובר בלאו (אפילו אם לא נכנס לביתו אלא מצא אותו בשוק²⁹), אלא בית דין ישלחו לו שלוחם, ואף שלוחם לא יכנס לביתו למשכנו, אלא אם ימצא לו דבר בחוץ יקחנו, ויש (רשות) לשליח בית דין ליקח המשכון מיד הלווה בזרוע ונותנו למלוה" (ובהמשך הסימן בסעיף טו הביא השו"ע את הפירוש השני ברא"ש בשם "יש מי שאומר").

הרמ"א העיר: "ואפילו אם ביקש המלוה ליכנס לבית הלווה ולכתוב כל מה שבביתו (בלי לקחת כלום) – אין בית דין נזקקים לו ליכנס לביתו כלל" (שהתורה הקפידה ואמרה "בחוץ תעמוד", ללמדנו שלא יכנס כלל לביתו לצורך העבוט אפילו אם אינו נוטל³⁰).

בשו"ע הרב³¹ הביא את שני פירושי הרא"ש, ועולה מדבריו להלכה כך:

26. בבא מציעא פרק ט סימן מו.

27. פירוש זה הוא ברא"ש בשם רבינו תם (ספר הישר חדשים סימן תרב).

28. מלוה ולווה פרק ג הלכה ד.

29. סמ"ע ס"ק ז.

30. סמ"ע ס"ק ח.

31. סעיף ז.

למלוה אין רשות לקחת כלל משכון מיד הלווה שלא בשעת ההלוואה (כלומר בשעת ההלוואה רשאי להתנות עמו שאינו מלוה לו אלא על המשכון ולהכנס לביתו ולקחת מידו משכון, אך אם ההלוואה היתה ללא משכון – לאחר מכן אינו רשאי לקחת מידו משכון בזרוע אלא רק ברצונו של הלווה).

שליח בית דין רשאי ליטול משכון מיד הלווה שלא בשעת ההלוואה באופנים הבאים: א לקחת ממנו בזרוע בשוק (כפירוש רש"י³²). ב לעמוד מחוץ לביתו של הלווה ולהכריח אותו להוציא את המשכון החוצה (הפירוש הראשון ברא"ש). ג להכנס לביתו של הלווה ולקחת חפץ בתורת פירעון (הפירוש השני ברא"ש, ובתנאי שמשאיר לו בביתו כדי סידור שמסדרים בית דין לבעל חוב).

בהמשך הסימן ישנם דינים רבים העוסקים בנטילת משכון שלא בשעת ההלוואה, ולמדנו כאן רק את הדין היסודי כיון שאין זה מצוי כל כך בזמננו.

איסור להלוות שלא בפני עדים ללא משכון (סימן ע סעיף א):

בגמרא במסכת בבא מציעא³³ "אמר רב יהודה אמר רב: כל מי שיש לו מעות, ומלוה אותן שלא בעדים – עובר משום ולפני עור לא תתן מכשל (שמאחר שאין עדים עולה על רוחו של לווה לכפור³⁴), וריש לקיש אמר: גורם קללה לעצמו, שנאמר תאלמנה שפתי שקר הדוכרות על צדיק עתק" (שכאשר המלוה תובע את הכסף והלווה כופר ואומר שלא היו דברים מעולם – אנשים מקללים את המלוה ואומרים עליו שהוא דובר על צדיק עתק³⁵).

הגמרא מספרת שרב אשי שלח שליח לבקש הלוואה מרבינא, ושלח לו רבינא בחזרה שיביא עדים ואז יבצע את ההלוואה. רב אשי שאל אותו: אפילו אני צריך ללוות רק בעדים? וענה לו רבינא: כל שכן אתה! שהרי אתה טרוד בלימוד ועלול לשכוח מההלוואה, ונמצא שאגרום קללה לעצמי.

שו"ע: "אסור להלוות בלא עדים, ואפילו לתלמיד חכם, אלא אם כן הלווה על המשכון. והמלוה בשטר משובח יותר. וכל המלוה בלא עדים, עובר משום לפני עור לא תתן מכשול, וגורם קללה לעצמו".

32. וגם הרא"ש ורבינו תם מודים בזה, אלא שמרש"י עולה שזו האפשרות היחידה והם הוסיפו עוד אפשרויות.

33. דף עה ב.

34. רש"י.

35. רש"י.

הסמ"ע³⁶ ביאר שהלוואה בשטר משובחת מהלוואה על המשכון, כיון שבשטר רואים גם את סכום ההלוואה, מה שאין כן בהלוואה על המשכון שיכולים לבוא לידי מחלוקת בנוגע לסכום.

בשו"ע הרב³⁷ הוסיף שהלוואה בשטר משובחת אף מהלוואה בעדים ללא שטר, שכאשר מלווה בעדים ללא שטר אפשר שהעדים לא יהיו במדינה כשיתבעהו וכפפור בו.

השטר האמור כאן מעיקר הדין הוא אפילו שטר בכתב יד, ואין צורך דווקא בשטר גמור שחתום על ידי עדים. אך לגבי מה שאמרנו שהשטר משובח מן הכל, יש שכתבו שזהו דווקא בשטר גמור עם עדים³⁸.

נמצא אם כן שמצד ההלכה ישנן שלש אפשרויות להלוואה בטוחה שלא ייגרם ממנה כישלון: א. שטר. ב. עדים. ג. משכון.

אכן רבים נוהגים שלא להקפיד על הלכה זו, ומלוים בעל פה ללא עדים או משכון, ויש שלימדו על כך זכות במקרה שהמלווה סומך היטב על הלווה ומכירו בתור אדם הגון, או בהלוואה לזמן קצר שאין לחוש בה לשכחה. אך מכל מקום לכתחילה ראוי בכל אופן לכתוב שטר פשוט בכתב ידם עם חתימה בכתב יד (או להחליט בלב על מחילה במידה שהכסף לא יוחזר כדלקמן).

אם מדובר על סכום קטן, כגון מעט כסף לנסיעה באוטובוס, או הלוואת מצרכים בסיסיים לשכנים, והמלווה מחליט בליבו שאם הלווה ישכח את ההלוואה הוא מוותר לו בלב שלם וההלוואה תיהפך למתנה – מותר לכתחילה להלוות ללא עדים וללא שטר, שהרי במקרה כזה אינו מכשיל את הלווה באיסור גזל ואינו גורם קללה לעצמו³⁹.

איסור נוסף שקשור להלכות הלוואה הוא איסור ריבית שנעסוק בו בשיעורים הבאים.

36. סמ"ע ס"ק ד. וכתב הש"ך (ס"ק ב) שלפי זה משמע שאין צורך דווקא בשטר ממש אלא מספיק כתב יד שמוזכר בו סכום ההלוואה. אמנם הש"ך הוסיף שבתשובת מהרשד"ם (חו"מ סימן כג) הצריך דווקא שטר ולא כתב יד.

37. סעיף ו.

38. הש"ך (ס"ק ב) הביא את ביאור הסמ"ע ששטר משובח ממשכון משום שמוזכר בו הסכום. וכתב הש"ך שלפי זה משמע שאין צורך דווקא בשטר ממש, אלא מספיק כתב יד שמוזכר בו סכום ההלוואה. אמנם הש"ך הוסיף שבתשובת מהרשד"ם (חו"מ סימן כג) הצריך דווקא שטר ולא כתב יד.
39. פר אמרי יעקב (הרב יעקב שטרן, על שו"ע הרב, סימן יב ס"ק נ ושער הציון שם) כתב שהמעין בשו"ת מהרשד"ם יראה שגם לשיטתו מעיקר הדין מספיק כתב יד, אלא שמבואר בדבריו שמה שאמרו ששטר משובח מן הכל הוא דווקא בשטר ממש.

39. ראה בכל זה אמרי יעקב ס"ק מח ובביאורים שם.

שאלות חזרה למפגש מס' 1 | יסודות דיני הלוואה

א. מאיזה פסוק היינו יכולים להבין שמצות הלוואה היא רק כנגד משכון, וכיצד מוכיח שו"ע הרב שהמצוה להלוות היא גם ללא משכון?

ב. הסבר מדוע מצות הלוואה גדולה ממצות צדקה?

ג. שכן מהבנין שהוא גר חבר טוב נצרך להלוואה, ובאותה שעה גם בן דוד שגר בחו"ל נצרך להלוואה, ויש לי אפשרות להלוות רק לאחד מהם. את מי ראוי להקדים ומדוע?

ד. באר את גדר האיסור שחל על הלווה שלא להוציא את ההלוואה שקיבל על מותרות.

ה. אמרו חז"ל בגמרא "שליח בית דין מנתח נתוחי – אין, אבל משכוני – לא". באר את הפירושים השונים במימרא זו, וכיצד נפסק להלכה.

ו. ראובן ושמעון לומדים בחברותא בישיבה. ראובן נתקע בלי כסף לנסיעה באוטובוס מהישיבה לביתו, ושמעון הסכים בחפץ לב להלוות לו. האם חייבים הם לבצע את ההלוואה בפני עדים או בשטר?
